

CULTUROLOGY

Туристський науковий дискурс: проблеми розвитку

Л. Д. Божко

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: bozhkolubov@rambler.ru

Paper received 07.01.17; Accepted for publication 18.01.17.

Анотація. В статті простежено та окреслено основні ключові напрями досліджень туристського наукового дискурсу на Заході. Відзначена роль наукових журналів у формуванні та розповсюдженні нових знань, зокрема, в сфері туризму. Охарактеризована участь українських дослідників в цьому процесі. Зазначено, що підвищення ролі туризму в сучасному суспільстві сприяло розвитку туристського дискурсу, зокрема, наукового, про що свідчить збільшення кількості туристських журналів, публікацій і дисертаційних досліджень в останні десятиріччя. Зроблено висновок, що для того щоб український туристський науковий дискурс увійшов на рівних правах і став «видимим» для широкого міжнародного наукового співтовариства, потрібно створити англomовний академічний український журнал, який би акумулював усі українські дослідження, був направлений на ініціювання академічної комунікації між дослідниками туризму і був проіндексований в міжнародних базах цитування.

Ключові слова: туристський науковий дискурс, наукові журнали, індекс цитування, туристологічні знання, українські дослідження.

Вступ. За словами Генерального секретаря ЮНВТО Талеба Ріфаї, зростання міжнародного туризму продовжує перевершувати очікування, незважаючи на зростаючі глобальні проблеми [5]. Згідно з даними, представленими в останньому випуску Барометра міжнародного туризму ЮНВТО, в 2015 році число міжнародних туристських прибуттів збільшилася на 4,4% і склало в цілому 1 184 млн [5]. У зв'язку з бурхливим розвитком туризму і його значенням для світової спільноти, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй затвердила прийняття 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму. У резолюції, що прийнято 4 грудня, визнається важливість міжнародного туризму, а також висловлюється надія, що оголошення 2017 року Міжнародним роком розвитку сталого туризму сприятиме кращому взаєморозумінню між народами в усьому світі, внаслідок чого буде підвищено поінформованість про значну спадщину різних цивілізацій і в забезпеченні кращого розуміння цінностей, притаманних різним культурам, сприяючи тим самим зміцненню миру в усьому світі.

Усвідомлюючи величезне значення туризму для розвитку людської цивілізації, вчені вже кілька десятків років прикладають зусилля для вивчення різносторонніх аспектів вияву туризму. Наукометричний аналіз глобальних досліджень туризму, проведених на Заході, показав, що кількість публікацій, пов'язаних з туризмом за останні 40 років збільшилася в геометричній прогресії, що свідчить про зростаючий інтерес до проблем розвитку туризму [16].

У 1987 р. з доповіді Брундтланда почалися дослідження сталого туризму, як домінуючої парадигми в його розвитку. В праці «Trends and patterns in sustainable tourism research: a 25-year bibliometric analysis» [23] проаналізовано тенденції та закономірності в дослідженнях сталого туризму протягом останніх 25 років. Цей аналіз показав, що за цей час відбулася еволюція теоретичних і методологічних підходів, а також предметів і тем, зайнятих в цій суб-галузі досліджень. У зв'язку з цим, актуалізується питання вивчення еволюції туристського дискурсу взагалі і наукового, зокрема.

Короткий огляд публікацій з теми. Проблема туристського дискурсу присвячені праці таких західних вчених як Г. Данн [14], С. Францесконі [15], К. Терлоу,

А. Яворський [26], Дж. Уррі [27], Р. Хелеті [18] та ін. Всі вони мають міждисциплінарний характер. Наукові розвідки ведуться у соціолінгвістичному, культурологічному, етнографічному напрямках, вивчаються рекламні стратегії дискурсу, досвід подорожуючого, питання мови і ідентичності, відносини глобального і локального. Більшість емпіричних досліджень присвячені аналізу друкованих видань, таких як рекламні буклети, журнали, путівники [8]. Останнім часом з'являються дослідження туристичного дискурсу у нових медіа, які у наш час набувають все більшого значення. Найбільш ґрунтовно питання туристичного дискурсу на Заході досліджене К. Терлоу та А. Яворські, які представляють детальний аналіз і нове розуміння ролі усного, писемного та візуального дискурсу в становленні туризму як глобальної культурної індустрії. Автори розглядають різноманітні туристичні жанри: бортові журнали, торгові знаки і візитні картки, листівки, повідомлення туристів, телевізійні святкові шоу, газетні подорожі і глосарії путівників. Що стосується досліджень українського туристичного дискурсу, то їх дуже мало, переважно лінгвістичного та літературознавчого напрямку: Шукало І. М. досліджує веб-сторінки британських та українських туристичних компаній [9], Сухомудь, Г. висвітлює підходи до вивчення туристичного дискурсу у руслі лінгвістичних досліджень сучасними англomовними вченими [7], Прима В. В. розглядає основні аспекти дослідження англomовної туристичної термінології, зокрема, функціональної [6] тощо. Балабановим Г.В. і Сайчуком В.С. проведено оцінку динаміки і структури дисертаційних досліджень з туризму і рекреації, які виконані в Україні за роки незалежності. Розкрито місце географічних робіт в системі наукового осмислення туризму та окреслено перспективні напрями наукових пошуків [1]. Окремі наукові розвідки українського туристського дискурсу виконані автором статті [2]. Таким чином, майже відсутні системні дослідження українського туристського дискурсу, в тому числі, наукового.

Тема статті – простежити та окреслити основні ключові напрями дослідження наукового туристського дискурсу на заході і відзначити участь українських дослідників в цьому процесі.

Матеріали і методи. Теоретико-методологічну основу роботи становлять праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, які присвячені дослідженням туристського дискурсу. При дослідженні застосовувалися культурологічний підхід, діахронний та системний методи.

Результати та їх обговорення. В сучасних умовах розвитку суспільства, у зв'язку з широким розповсюдженням туризму, виникла необхідність його наукового дослідження. Розвиток науки завжди передбачає процес обміну різного роду інформацією. В межах будь-якої комунікації відбувається обмін знаннями і досвідом, який часто здійснюється за допомогою письмових текстів. Тому, при наявності комунікації, об'єднаній окремим інститутом, ми можемо говорити по присутності і наявності дискурсу.

Дискурс є лінгвокогнітивним, особливим фрагментом ментального світу, так як має справу «з передачею знань, з оперуванням знаннями особливого роду і, головне, з створенням нових знань» [4, с. 10].

Науковий дискурс здійснює різного роду комунікативні функції, тому, на думку В. І. Карасика, існують

комунікативні установки: вплив на інтелектуальну сферу читача, здійснюється процес організації знань, вплив на систему поглядів і уяв, а також на поведінку людини [3].

Туристський дискурс входить до найпоширеніших публічних дискурсів глобального характеру. Він об'єднує мільйони людей, які беруть участь у його формуванні. Об'єктами туристського дискурсу стають культура, історія, ідентичності, традиції. На думку української дослідниці Сухомудь Г. С., дослідження мови, дискурсу і комунікації через призму туризму, допомагають розкрити зв'язки мови та ідентифікації місця, туриста та приймаючої сторони, проаналізувати засоби репрезентації конкретних місць призначення та жанрову специфіку туристичних текстів [7, с. 251].

Окреслимо ключові напрями досліджень в сучасному туристському науковому дискурсі. В сучасних дослідженнях лідирують студії, в яких через призму туризму розглядається сучасне постмодерне суспільство [20] (табл. 1).

Таблиця 1. Напрями сучасних західних досліджень туризму

№п/п	Напрями досліджень	Основопологаючі праці
1.	Прагнення туристів тільки до справжності, екзотики і отримання досвіду через «туристський погляд», який рідко відповідає дійсності	Pearce, P.L. and Moscardo, G.M. (1986). The concept of authenticity in tourist experiences. <i>Journal of Sociology</i> . Vol.22, No. 1, pp. 121-132. Williams DR, Bjorn PK. Leisure places and modernity: The use and meaning of recreational Cottages in Norway and the USA. In: D Crouch, editors. <i>Leisure practice and geographic knowledge</i> , London: Routledge; 1999, p. 214-230. Taylor, J.P. Authenticity and sincerity in tourism. <i>Annals of Tourism Research</i> , 2001; 28:7-26. Urry J. <i>The tourist Gaze</i> . 2nd ed. London: Sage Publications; 2002.
2.	Дослідження взаємозв'язків між туризмом і екологічними, економічними, соціальними, культурними та технологічними змінами сучасності	Theerapappisit P, Russel S. Tourism and modernity: Perceptions of tourism development in three Northern Thai Villages. CAUTHE Conference 2006.
3.	Соціальні зміни: вестернізація і коммодитизація	Cohen E. Authenticity and commoditization in tourism. <i>Annals of Tourism Research</i> 1988; 15:371-386. Taylor JP. <i>Consuming identity: Modernity and tourism in New Zealand</i> . Auckland: Department of Anthropology. The University of Auckland; 1998.
4.	Сучасність як умова парадокса, протиріччя і основної тривоги	Oakes T. <i>Tourism and modernity in China</i> . London: Routledge; 1998. Cui, X, Chris R. Perceptions of place, modernity and the impacts of tourism - differences among rural and urban Residents of Ankang, China: A likelihood ratio analysis. <i>Tourism Management</i> 2011; 32:604-615.
5.	Концептуалізація ідентичності	Williams DR. Leisure identities, globalization, and the politics of place. <i>Journal of Leisure Research</i> 2002; 34:351-367.
6.	Автентичність	Wang N. Rethinking authenticity in tourism experience. <i>Annals of Tourism Research</i> 1999; 26:349-370. Taylor, J.P. Authenticity and sincerity in tourism. <i>Annals of Tourism Research</i> , 2001; 28:7-26. Brunet S, et al. Tourism development in Bhutan: Tensions between tradition and modernity. <i>Journal of Sustainable Tourism</i> 2001; 9:243-263. Mantecón A, Raquel H. The value of authenticity in residential tourism: The decision-maker's point of view. <i>Tourist Studies</i> 2009; 8:359-376.
7.	Прискорені темпи обміну і пересування, спілкування через простір	Williams DR, Bjorn PK. Leisure places and modernity: The use and meaning of recreational Cottages in Norway and the USA. In: D Crouch, editors. <i>Leisure practice and geographic knowledge</i> , London: Routledge; 1999, p. 214-230.
8.	Ефект практик «пляжаря»	Warren C. Mediating modernity in Bali. <i>International Journal of Cultural Studies</i> 1998; 1:83-108. Williams DR. Leisure identities, globalization, and the politics of place. <i>Journal of Leisure Research</i> 2002; 34:351-367.
9.	Перетворення і збереження місцевих культур	Oakes T. <i>Tourism and modernity in China</i> . London: Routledge; 1998.

Крім того, в якості агента соціальних змін вивчається вплив туризму по таким ключовим аспектам, як

економіка, культура, образ, політичний ландшафт держави.

Результати наукових досліджень, як правило, публікуються в наукових журналах. У зв'язку з цим, наукові журнали набувають важливого значення для створення і поширення знання. Публікації в журналах топ-рівня на Заході є необхідними для академічного просування по кар'єрних сходах, зокрема, при дослідній роботі в університетах. Кількість статей в престижних журналах є показником продуктивності академічних дослідників, що широко використовується. Питання якості журналу, при цьому, переміщається з об'єкта дружніх дискусій в критичний чинник не тільки при просуванні, а так само, і при вирішенні питання про підвищення заробітної плати [25]. За останні кілька років на Заході розгорнулася широка дискусія про методи вивчення та оцінки досліджень і принципах ранжирування наукових журналів [11, 22, 24].

Наукові журнали виконують три основні функції: вироблення, розповсюдження та обмін академічних знань; забезпечення засобами для оцінки наукових досліджень і наукової роботи по поширенню дослідних фондів; обґрунтування рішень, що стосуються призначення і просування по службі. Таким чином, вважається, що публікації наукових журналів можуть відображати розвиток академічної спільноти.

Що стосується туризму, то протягом останніх десятиліть кількість туристських академічних журналів постійно зростала. Однією з причин збільшення кількості журналів є попит, оскільки публікація є, можливо, найважливішим критерієм оцінки успішності вченого. Наукові журнали виходять періодично, а це означає швидку публікацію нових результатів досліджень теоретичної і прикладної науки. За даними Varetje-Keller 819 науково-дослідних установ і 5092 дослідника з 111 країн світу приймали участь у дослідженні туризму [12]. Кількість наукометричних журналів, присвячених туризму, за період з 1970 по 2012 роки виросла з 20 до 180 [10].

Для оцінки продуктивності наукової роботи окремих осіб, наукових закладів, наукових журналів з 1955 р. стали застосовувати аналіз цитування. Це привело до

необхідності для авторів, публікувати свої праці в журналах, які включені у відповідні бази індексів (Web of Science, Scopus, Google Scholar тощо). Слід відмітити, що наукові видання, присвячені туризму, ще недостатньо представлені в базах даних цитування [17]. Західними вченими проведене ранжування серед 42 журналів з туризму і гостинності [19].

Аналіз журнальних публікацій показує, що виробництво туристологічних знань в основному зосереджене в декількох англомовних країнах з домінуванням дослідників з розвинених країн. Основна частина журналів публікується на англійській мові і приходиться на 4 країни: Великобританію, США, Канаду і Австралію [13].

Що стосується українського наукового туристського дискурсу, то основна маса наукових публікацій виконана в межах дисертаційних досліджень і розпорошена між науковими фаховими збірками за 18 науковими напрямками [2]. Компаративний аналіз напрямів досліджень свідчить, що українська проблематика відрізняється від західної. Це, в свою чергу, є однією з перепон при бажанні опублікуватися в західному виданні.

Висновки. Таким чином, підвищення ролі туризму в сучасному суспільстві сприяло розвитку туристського дискурсу, зокрема, наукового, про що свідчить збільшення кількості туристських журналів, публікацій і дисертаційних досліджень в останні десятиріччя. Вважаємо, що збільшення академічних і рейтингових журналів з туризму у найближчому майбутньому буде збільшуватися у зв'язку із зростом потреб туристської галузі і кількості дослідників.

Для того щоб український науковий туристський дискурс увійшов на рівних правах і став «видимим» для широкого міжнародного наукового співтовариства, потрібно створити англомовний академічний український журнал, який би акумулював усі українські дослідження, був направлений на ініціювання академічної комунікації між дослідниками туризму і був проіндексований в міжнародних базах цитування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанов Г.В., Сайчук В.С. Тенденції розвитку туристознавства в Україні [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/054balab.pdf>. — Назва з екрану.
2. Божко Л.Д. Наукометричний аналіз українських дисертацій з туризму (1991 – 2014 рр.) // Міжнародний вісник : Культурологія. Філологія. Музикознавство, Київ: ДАККМ, 2016. Вип. 1(6). С. 11–20.
3. Карасик В.И. О категориях дискурса // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты: Сб. науч. тр., Волгоград — Саратов: Перемена, 1991, С. 185–197.
4. Кубрякова Е.С. О тексте и критериях его определения // Текст. Структура и семантика, М., 2001. Т. 1. С. 72–81.
5. Пресс-релизы [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://media.unwto.org/ru/press-release/2016-01-19/chislo-mezhdunarodnykh-turistskikh-pribytii-v-2015-godu-voztroslo-na-4-i-dos/>. — Загл. с екрана.
6. Прима В.В. Англомовний путівник як різновид туристичного дискурсу [Електронний ресурс] / — Режим доступу: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/viewFile/73140/68459>. — Назва з екрану.
7. Сухомудь, Г. Туристичний дискурс та підходи до його аналізу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», Київ, 2015. С. 250–252.
8. Филатова Н.В. Жанровое пространство туристического дискурса // Вестник МГУ, Москва, 2012. В. 2. С. 56–63.
9. Шукало І.М. Мовний інструментарій рекламного дискурсу британських та українських туристичних компаній: когнітивний та перекладацький аспекти [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vknl_u_mtmk/2011_1/168.pdf. — Назва з екрану.
10. Ateljevic, I. & Peeters, L. The hybrid specialties and interdisciplinarity of social science: A case of the tourism studies field. In H. de Haan & R. van der Duim (eds.) // Landscape, Leisure and Tourism: Socio-Spatial Studies in Experiences, Practises and Policies, Delft: Eburon, 2009. P. 129–158.
11. Backes-Gellner, Uschi, and Dieter Sadowski. Die Validität und Verhältnswirksamkeit aggregierter Maße für Forschungsleistungen. In Evaluation von Forschung: Methoden, Ergebnisse, Stellungnahmen, edited by Hans-Dieter Daniel and Rudolf Fisch. Konstanz: University Verlag Konstanz, 1998. P. 397–433.
12. Baretje-Keller, R. Encyclopedia of Worldwide Tourism Research. Centre International de Recherches et d'Etudes Touristiques [C.I.R.E.T.]. Retrieved November 30, 2012, from <http://www.ciret-tourism.com/>

13. Chia-Kuen Cheng, Xiang (Robert) Li, James F. Petrick, Joseph T. O'Leary An examination of tourism journal development // *Tourism Management*, 32 (2011). P. 53–61.
14. Dann, G. The language of tourism: A sociolinguistic perspective. Wallingford : CAB International, 1996.
15. Francesconi, S. Reading Tourism Texts: A Multimodal Analysis. Bristol: Channel View, 2014.
16. Global geographical and scientometric analysis of tourism-themed research. ResearchGate: from http://www.researchgate.net/publication/283166650_Global_geographical_and_scientometric_analysis_of_tourism-themed_research.
17. Hall, C. M. A Citation Analysis of Tourism Recreation Research. // *Tourism Recreation Research*, 2010. 35(3).
18. Hallett, R. W. Official tourism websites: A discourse analysis perspective / Richard W. Hallett, Judith Kaplan-Weinger. Bristol: Channel View, 2010.
19. McKercher, B, Law, R. & Lam, T. Rating tourism and hospitality journals // *Tourism management*, 2006. 27(6), P. 1235–1252.
20. Oakes, T., Claudia, M. Tourism, modernity, and post-modernity. In: Alan A. Lew, C. Michael Hall, and Allan MW, editors. *A Companion to Tourism*. Malden: Blackwell, 2004. P. 280–290.
21. Pechlaner, H., Zehrer, A., Matzler, K. and Abfalter, D. A Ranking of International Tourism and Hospitality Journals // *Journal of Travel Research*, 2004. 42, P. 328. from <http://www.uhu.es/GEIDETUR/archivos/RKofJOURNALS1.pdf>.
22. Pechlaner, H., Zehrer, A. and Abfalter, D. How Can Scientific Journal Quality Be Assessed? An Exploratory Study of Tourism and Hospitality Journals // *Tourism*, 2002. 50 (4). P. 395–99.
23. Ruhanen, L., Weiler, B., Moyle, B. D. & McLennan, C. J. Trends and patterns in sustainable tourism research: a 25-year bibliometric analysis // *Journal of Sustainable Tourism*, 2015. 23 (4). P. 517–535. Published version available from: <http://dx.doi.org/10.1080/09669582.2014.978790>.
24. Schlinghof, Axel, and Uschi Backes-Gellner. Publikationsindikatoren und die Stabilität wirtschaftswissenschaftlicher Zeitschriftenrankings. *Schmalenbachs Zeitschrift für Betriebswirtschaftliche Forschung*, Verlagsgruppe Handelsblatt, Dsseldorf/ Frankfurt, 2002. 54. P. 343–362.
25. Soteriou, Andreas C., George, C. Hadjinicolas, and K. Patsia. Assessing Production and Operations Management Related Journals: The European Perspective // *Journal of Operations Management*, 1999. 17. P. 225–238.
26. Thurlow, C., Jaworski, A. *Tourism discourse: language and global mobility*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
27. Urry, J. *The tourist gaze, leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage, 1990.

REFERENCES

1. Balabanov, G.V., Saichuk, V. S. Trends in the science of tourism in Ukraine. [Elektronnyy resurs] — Rezhym dostupu: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/054balab.pdf>. — Nazva z ekranu.
2. Bozhko, L. D. Scientometric analysis of Ukrainian theses on tourism (1991 – 2014) // *Mizhnarodnyi visnyk : Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo*, Kyiv: DAKKKM, 2016. Vyp. 1(6). S. 11–20.
3. Karasik, V.I. O kategoriyah diskursa // *Yazykovaya lichnost: sotsiolingvisticheskie i emotivnyie aspekty: Sb. nauch tr.*, Volgograd — Saratov: Peremena, 1991, S. 185–197.
4. Kubryakova, E.S. O tekste i kriteriyah ego opredeleniya // *Tekst. Struktura i semantika*, M., 2001. T. 1. S. 72–81.
5. Press-relizy [Elektronnyy resurs] — Rezhim dostupa: <http://media.unwto.org/ru/press-release/2016-01-19/chislo-mezhdunarodnykh-turistskikh-pribytii-v-2015-godu-voztroslo-na-4-i-dos/>. — Zagl. s ekranu.
6. Prima, V.V. English guide books as a genre of tourism discourse [Elektronnyy resurs] / — Rezhym dostupu: <http://rgnotes.onu.edu.ua/article/viewFile/73140/68459>. — Nazva z ekranu.
7. Sukhomud, H. Tourism discourse and approaches to its analysis // *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriya «Filolohichna», Kyiv, 2015. S. 250–252.
8. Filatova, N.V. Genre area of tourism discourse // *Vestnik MGGU, Moskva*, 2012. V. 2. S. 56–63.
9. Shukalo, I.M. Movnyi instrumentarii reklamnoho dyskursu brytanskykh ta ukrainskykh turystychnykh kompanii: kohnityvnyi ta perekladatskyi aspekty [Elektronnyy resurs] — Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vknlu_mtmk/2011_1/168.pdf. — Nazva z ekranu.

Tourism scientific discourse: development issues

L. D. Bozhko

Abstract. Basic key directions of research tourism scientific discourse in the West are traced and identified in the article. Noted the role of scientific journals in the formation and dissemination of new knowledge, in particular in the field of tourism. Characterized the participation of Ukrainian researchers in this process. It is noted that the increase of the role of tourism in modern society contributed to the development tourism discourse, in particular, scientific, as evidenced by the increase in the number of tourism journals, publications and dissertation research in recent decades. It is concluded that in order to Ukrainian tourism scientific discourse went on equal rights and become "visible" to the wider international scientific community, it is necessary to establish an English-language academic Ukrainian journal, which would accumulate all Ukrainian research and would be aimed at the initiation of academic communication between researchers of tourism and would be indexed in international databases of citing.

Keywords: *tourism scientific discourse, scientific journals, index of citing, tourismological knowledge, Ukrainian research.*

Туристский научный дискурс: проблемы развития

Л. Д. Божко

Аннотация. В статье прослежены и определены основные ключевые направления исследований туристского научного дискурса на Западе. Отмечена роль научных журналов в формировании и распространении новых знаний, в частности, в сфере туризма. Охарактеризовано участие украинских исследователей в этом процессе. Отмечено, что повышение роли туризма в современном обществе способствовало развитию туристского дискурса, в частности, научного, о чем свидетельствует увеличение количества туристских журналов, публикаций и диссертационных исследований в последние десятилетия. Сделан вывод, что для того чтобы украинский туристский научный дискурс вошел на равных правах и стал «видимым» для широкого международного научного сообщества, нужно создать англоязычный академический украинский журнал, который бы аккумулировал все украинские исследования, был направлен на инициирование академической коммуникации между исследователями туризма и был проиндексирован в международных базах цитирования.

Ключевые слова: *туристский научный дискурс, научные журналы, индекс цитирования, туристологические знания, украинские исследования.*